

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО; ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.26

DOI 10.36919/3041-1149(Print).4.2024.35-41

В. О. Цимбал,
аспірант кафедри права,
ПВНЗ «Європейський університет»
email: vtsymbal@e-u.edu.ua
ORCID ID 0009-0007-5986-0418

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ФОП ЄС, США ДО ФОП УКРАЇНИ

У статті проведений порівняльний аналіз правового статусу ФОП ЄС, США та України. Правовий статус малих підприємств у різних країнах має свої унікальні особливості, що обумовлені національними правовими системами, економічними умовами та традиціями ведення бізнесу. Зважаючи на це, визначення зарубіжного досвіду щодо правового статусу фізичних осіб-підприємців має важливе значення для розвитку малого бізнесу в Україні. Метою статті є проведення порівняльного аналізу правового статусу ФОП ЄС, США та України.

Розглянуті особливості правового статусу ФОП в Україні. Зазначено, що у вітчизняному законодавстві відсутній окремий законодавчий акт, який би регулював ці аспекти. Натомість діяльність фізичної особи-підприємця регламентується різними нормативно-правовими документами, які містять у собі норми загального, галузевого, спеціального прав. Встановлено, що в країнах-членах ЄС аналогом ФОП є самозайнята особа (self-employed person / Selbständige). Дослідження показало, що в ЄС діяльність фізичних осіб-підприємців регулюється на рівні національних законодавств країн-членів. На наднаціональному рівні ЄС, відповідно до Європейської стратегії зайнятості, регулюються їхні загальні права. Загалом правовий статус європейських та українських фізичних осіб-підприємців схожий, проте існують і відмінності насамперед щодо оподаткування їхньої діяльності.

Визначено, що в США аналогом ФОП є приватні підприємства (Sole Proprietorship), які є найпоширенішою формою бізнесу фізичних осіб, оскільки процедура їхньої реєстрації більш проста й взагалі не потребує офіційної реєстрації, крім отримання відповідних ліцензій і дозволів для ведення певних видів діяльності. Проаналізовані особливості оподаткування ФОП у ЄС, США порівняно з Україною. Зокрема, вказано, що в більшості країн ЄС і США системи оподаткування фізичних осіб-підприємців є більш диференційованими та залежать від конкретних обставин ведення бізнесу. У висновках зазначено, що найпростіша процедура реєстрації фізичних осіб-підприємців характерна правовій системі в США, де вона проходить автоматично; в країнах ЄС регулювання діяльності фізичних осіб-підприємців відбувається переважно на національному рівні, на рівні ЄС визначають лише загальні правила їхньої діяльності.

Ключові слова: фізична особа-підприємець, правовий статус, податок, майно, діяльність, США, ЄС.

Постановка проблеми та її актуальність. Світовий досвід і практика економічної діяльності свідчать, що важливою рисою ринкової економіки є існування та взаємодія малих, середніх і великих підприємств та їхнє оптимальне кількісне співвідношення. Малий бізнес є найбільш динамічним елементом економічної системи, який постійно змінюється. До того ж в економіках розвинених країн господарська діяльність малих підприємств, до яких належать

фізичні особи-підприємці, має важливе значення для забезпечення ефективності економічної системи. Адже податки, які підприємці сплачують у бюджет держави, становлять суттєву частину доходу, крім того, в процесі здійснення діяльності вони створюють нові робочі місця, розширюють асортимент товарів і послуг на ринку, підтримують високий рівень конкуренції, виконуючи цим самим важливу соціально-економічну функцію.

Правовий статус малих підприємців у різних країнах має свої унікальні особливості, що обумовлені національними правовими системами, економічними умовами та традиціями ведення бізнесу. Зважаючи на це, визначення зарубіжного досвіду щодо правового статусу фізичних осіб-підприємців має важливе значення для розвитку малого бізнесу в Україні, зокрема з погляду питань правового регулювання їхньої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей правового статусу ФОП присвячені праці таких науковців, як Е. Біллі, В. Галушко, В. Дубровський, Д. Заковоротний, В. Черкашин та ін. Проте, зважаючи на важливу позицію, яку займає малий бізнес в економіці України, опрацювання зарубіжного досвіду правового забезпечення ФОП потребує подальшого дослідження.

Метою статті є проведення порівняльного аналізу правового статусу ФОП ЄС, США та України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні в Україні фізична особа-підприємець (далі – ФОП) є найбільш простою формою ведення бізнесу без створення юридичної особи. Так, станом на початок 2024 року було зареєстровано більше 2 млн ФОП. Це пов'язане з досить простою процедурою реєстрації ФОП (нині ФОП можна зареєструвати онлайн, не виходячи з дому), вибором системи оподаткування (загальна та спрощена), можливістю наймати персонал.

Щодо правового статусу фізичної особи-підприємця, то у вітчизняному законодавстві відсутній окремий законодавчий акт, який би його регулював. Натомість діяльність фізичної особи-підприємця регламентується різними нормативно-правовими документами, які містять у собі норми загального, галузевого, спеціального прав [1, с. 187]. Відповідно, в національному законодавстві не визначено такий суб'єкт права власності, як фізична особа-підприємець, та не розроблено норми щодо її права власності. Законодавством України встановлюється, що ФОП за зобов'язаннями, які пов'язані із здійсненням підприємницької діяльності, відповідає всім своїм майном, крім майна, на яке не може бути звернене стягнення, відповідно до чинного законодавства (наприклад, на житлове приміщення, яке є єдиним місцем проживання).

В Україні під час створення ФОП можна обрати два варіанти оподаткування – за загальною та спрощеною системами. Використання цих режимів оподаткування діяльності ФОП використовується з метою підтримки пріоритетних видів економічної діяльності й для ефективного розвитку конкретних груп фізичних осіб-підприємців.

У країнах-членах ЄС аналогом ФОП є самозайнята особа (*self-employed person*). Eurostat визначає самозайнятих людей як «тих..., які працюють у власному бізнесі, професійній практиці або на фермі з метою отримання прибутку та не наймають інших осіб» [5]. Самозайняту особу також визначають як незалежного працівника на відміну від найманого працівника, який підпорядковується та залежить від роботодавця. Варто відмітити, що самозайнятих осіб в ЄС розрізняють за наявністю найманих працівників та їхньою відсутністю. Правовий статус таких підприємців значною мірою залежить від національного законодавства кожної країни-члена ЄС. На рівні ЄС законодавство про зайнятість самозайнятих осіб переважно регулює їхні загальні права. Наприклад, вільне пересування територією ЄС, усунення гендерної дискримінації, доступ до соціального захисту. Інші питання, насамперед щодо оподаткування, вирішують на національному рівні.

У більшості країн ЄС самозайняті особи можуть обирати спрощену систему оподаткування, яка охоплює знижені ставки податків. Як і в Україні, самозайняті особи несуть повну відповідальність за своїми зобов'язаннями всім своїм майном. Однак у деяких країнах існують механізми захисту єдиного житла від стягнення в разі банкрутства. Процедура реєстрації самозайнятої особи в ЄС, як і ФОП в Україні, є досить простою, що передбачає подання відповідних документів до національних реєстраційних органів. Щодо швидкості реєстрації, то у Франції для започаткування своєї справи потрібно 3,5 дня, у Великобританії – 4,5, а в

Німеччині – 10,5, в Україні ж, якщо скористатися порталом «Дія», то реєстрація ФОП становить 2 робочих дні.

Важливим питанням є оподаткування діяльності самозайнятих у ЄС, це питання регулюється кожною країною окремо. Наприклад, у Чехії національним законодавством не передбачається спеціальних режимів оподаткування для малого бізнесу. Фізичні особи-підприємці, які ведуть бізнес без залучення найманих працівників і їхній річний обсяг доходу впродовж трьох попередніх років не перевищував 5 млн крон, у рамках загальної системи оподаткування сплачують єдиний податок у розмірі 15 % від отриманого прибутку [3, с. 27]. Проте фізичні особи-підприємці, як і в Україні, можуть обрати спрощену систему оподаткування. Зокрема, з 2021 року в Чехії впроваджено систему єдиного податку, яка отримала назву «паушальний податок». За цією системою сума щомісячного відрахування на сплату єдиного податку становить 242 євро, ця сума охоплює: податок на прибуток (4 євро), платіж за соціальне страхування (132 євро), платіж за медичне страхування (106 євро). Варто зазначити, що спрощеною системою можуть скористатися підприємці, річний дохід яких не перевищує 40 416 євро.

У Німеччині підприємці можуть сплачувати податок на прибуток, податок на торгівлю, податок на додану вартість. Потрібно відмітити, що в Німеччині досить складна система оподаткування, зокрема й самозайнятих осіб. Наприклад, у разі сплати податку на прибуток самозайнятої особи враховується не отриманий чистий прибуток, а прибуток за мінусом спеціальних і комерційних витрат, які підлягають вирахуванню. Це охоплює, зокрема, витрати на приватне медичне страхування, пожертви, приватне пенсійне забезпечення, крім того, сюди можуть входити витрати на проїзд, на персонал і придбання товарів та послуг. Існують також різні податкові пільги для батьків-одиноків, допомога на дітей, допомога на сплату податку на торгівлю, базова допомога – якщо прибуток підприємця менший за 11 605 євро, то його не потрібно оподатковувати. Також варто зазначити, що прибутковий податок у Німеччині є прогресивним, тобто залежить від обсягу продажів чи прибутку підприємця (чим більше він заробляє, тим вища ставка податку). Так, нижня межа податку становить 14 %, а верхня – 42 %. Якщо річний дохід підприємця перевищує 277 826 євро, то він сплачує постійний податок у розмірі 45 % [6].

Податок на торгівлю є муніципальним податком, ставку нарахування якого встановлює муніципалітет. Оподатковуваний прибуток множиться на коефіцієнт 3,5 % і ставку муніципального нарахування (зазвичай вона становить від 300 до 500 %). Проте фізичні особи можуть отримати відшкодування в розмірі 24 500 євро. Додатково до сплати податків у Німеччині існує розгалужена система ліцензій (патентів) на торговельну та іншу діяльність. Наприклад, для індивідуальної торгівлі за межами ринків чи магазинів вартість таких ліцензій може становити від 40 до 500 євро залежно від муніципалітету й очікуваного доходу.

В Естонії самозайняті сплачують податок на прибуток за загальною ставкою 20 %. Податок на прибуток нараховується на отримані доходи від підприємницької діяльності, з яких зроблені дозволені законом відрахування, пов'язані з підприємництвом. Річний дохід у розмірі до 6 000 євро вираховується з доходу фізичної особи (неоподаткований мінімум).

У Румунії під час оподаткування фізичних осіб-підприємців використовують такі ставки податків:

- податок на прибуток, який у разі, якщо самозайнятий не має працівників, становить 3 %, у протилежному випадку – 1 %. Однак його сума в будь-якому разі не може бути меншою за 200 євро;

- податок на виведений капітал (5 %);

- соціальний податок (2,25 %) [2].

Варто відмітити, що в ЄС діяльність фізичних осіб-підприємців регулюється на рівні національних законодавств країн-членів. На наднаціональному рівні ЄС, відповідно до Європейської стратегії зайнятості, регулюються їхні загальні права. Загалом правовий статус європейських та українських фізичних осіб-підприємців схожий, проте існують і відмінності насамперед щодо оподаткування їхньої діяльності.

У США підприємці можуть обрати декілька основних типів організаційно-правових форм підприємницької діяльності (рис. 1). Перші два види компаній – це так звані некорпоративні підприємства, для створення яких не потрібні складні процедури. Саме приватні підприємства (*Sole Proprietorship*) є найпоширенішою формою бізнесу, яку обирають фізичні особи, оскільки процедура їхньої реєстрації є більш простою й взагалі не потребує офіційної реєстрації, крім отримання відповідних ліцензій і дозволів для ведення певних видів діяльності [4]. Так, часто для створення приватного підприємця не потрібно оформлювати жодних документів, усе автоматично реєструється, як тільки підприємець починає вести підприємницьку діяльність. Достатньо лише отримати податковий ідентифікаційний номер і подати декларацію, й державні органи дізнаються про здійснення діяльності, що приносить дохід, сплата податку водночас є обов’язковою. Єдиним офіційним документом, який здає приватний підприємець, є податкова декларація.

Рисунок 1 – Види організаційно-правових форм підприємницької діяльності в США
Джерело: складено автором на основі [4].

Саме поняття *Sole Proprietorship* у США є найбільш близьким до фізичної особи-підприємця в Україні та найбільш поширеною формою підприємницької діяльності. Зважаючи на те, що приватна підприємницька діяльність у США має значно довшу історію (в Україні вона набула популярності лише в 90-х роках XX ст. після падіння радянського режиму), в них існують власні традиції ведення бізнесу, і саме приватні підприємства стали тим інструментом, який американці використовують для перевірки працездатності власних бізнес-ідей. Адже якщо діяльність підприємця буде вдалою та прибутковою, то вони досить легко зможуть відкрити LLC чи корпорацію.

Як і в Україні та ЄС, приватний підприємець у США отримує прибуток від своєї діяльності та несе необмежену відповідальність за своїми зобов'язаннями, тобто активи приватного підприємства, а також і його борги належать власнику. Приватне підприємство в США, як і в Україні, не є юридичною особою. Іншими специфічними рисами оподаткування приватних підприємців і самозайнятих у США є [4]:

- наскрізна звітність. Приватні підприємці сплачують податок як фізичні особи та вказують відповідні доходи й витрати в податковій декларації з прибуткового податку, але сам бізнес не оподатковується окремо. Цей вид звітності називається «наскрізним», оскільки всі доходи декларуються в одній формі;

- заповнення в податковій декларації (форма 1040) таблиці С «Прибуток і збитки»;

- оподаткування всього прибутку від підприємницької діяльності (доходи мінус витрати) незалежно від кількості виведених коштів. Навіть якщо наприкінці року на банківському рахунку підприємця залишилися кошти (наприклад, на рекламу або маркетинг у майбутніх періодах), з них потрібно сплатити податок;

- потреба у веденні окремого обліку ділових та особистих витрат;

- можливість вирахування ділових витрат.

Система оподаткування фізичних осіб-підприємців у США є більш складною, ніж в Україні. Діяльність оподатковують за ставкою податку на доходи фізичних осіб подібно до того, як вони оподатковувалися до того, як стали власниками бізнесу, та сплачують внески на соціальне забезпечення й медичне страхування. Загальна сума цих внесків є податком на самозайнятість.

Як і в деяких країнах ЄС (Німеччині), у США застосовується прогресивна система оподаткування, тобто ставку податку визначають як обсяг доходу платника податків, загалом існує сім ставок прибуткового податку. Тобто дохід підприємця може відповідати певному ліміту й, відповідно, оподатковуватися за різними ставками. Найвища, гранична ставка не означає, що весь податок буде нараховуватися за нею, за цією граничною ставкою визначатиметься тільки певна частина податку на дохід, понад встановлений ліміту. Ліміти доходу щорічно коригують з урахуванням інфляції, щоб уникнути збільшення суми податку в разі зростання вартості життя.

Податок на самозайнятість охоплює податок на соціальне забезпечення та програму «Медікер». Ставка податку, що стягується з осіб, які працюють на себе, становить 15,3 %. Ця ставка складається з двох частин: 12,4 % для соціального забезпечення (страхування за старістю, непрацездатністю, а також утриманців, які пережили застрахованого) й 2,9 % на програму «Медікер» (страхування лікарняних витрат) [6].

Приватні підприємці повинні сплатити додатковий податок до фонду програми «Медікер» у розмірі 0,9 %, якщо їхній дохід від самостійної трудової діяльності перевищує порогову суму, встановлену для їхнього податкового статусу:

- особи, які перебувають у шлюбі та подають спільну податкову декларацію, – 250 000 дол. США;

- особи, які перебувають у шлюбі й подають податкові декларації окремо, – 125 000 дол. США;

- особа, яка не перебуває в шлюбі, – 200 000 дол. США;

- основний годувальник – 200 000 дол. США;

- вдівець (вдова), які мають право на пільги, з дитиною-утриманцем – 200 000 дол. США [6].

Характерною особливістю оподаткування фізичних осіб-підприємців у США є те, що не всі приватні підприємці повинні повною мірою сплачувати встановлені податки на доходи фізичних осіб. Паралельно з основними податковими ставками в країні існує складна система податкових винятків і пільг.

Висновки. Отже, підсумовуючи, відмітимо, що більш проста процедура реєстрації фізичних осіб-підприємців у США, де вона проходить автоматично. У країнах ЄС регулювання діяльності фізичних осіб-підприємців відбувається переважно на національному рівні, на рівні ЄС визначаються лише загальні правила їхньої діяльності. Щодо оподаткування, то розглянуті країни надають можливість спрощеної системи оподаткування для малого бізнесу, проте підходи до оподаткування істотно відрізняються. У більшості країн ЄС та США, порівняно з Україною, системи оподаткування фізичних осіб-підприємців є більш диференційованими й залежать від конкретних обставин ведення бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галуцько В. В. Новітній правовий статус фізичних осіб-підприємців як провідний чинник благополуччя Українського народу. *Форум права*. 2013. № 1. С. 186–189.
2. Заковоротний Д. Малий бізнес в Європі: яку спрощену систему оподаткування пропонують країни ЄС. 2022. URL : https://biz.ligazakon.net/analitics/212147_maliy-bznes-v-vrop-yaku-sproshchenu-sistemu-opodatkuvannya-proponuyut-krani-s
3. Черкашин В., Дубровський В. Щодо оцінки досвіду різних країн у питаннях оподаткування мікро та малого бізнесу / Інститут соціально-економічної трансформації. 2019. 43 с.
4. Billie A. G. Sole Proprietorship Taxes: Everything You Need to Know. 2022. URL : <https://www.nerdwallet.com/article/small-business/how-to-file-taxes-as-a-sole-proprietor>
5. Self-employed person / Eurofound. 2019. URL : <https://www.eurofound.europa.eu/en/european-industrial-relations-dictionary/self-employed-person>
6. Self-employment tax (Social Security and Medicare taxes). 2024. URL : <https://www.irs.gov/businesses/small-businesses-self-employed/self-employment-tax-social-security-and-medicare-taxes>
7. Steuern für Selbstständige: Welche Steuern fallen an? 2022. URL : <https://gruenderplattform.de/unternehmen-gruenden/steuern-fuer-selbststaendige>

REFERENCES

1. Halun'ko, V. V. (2013). Novitnij pravovyj status fizychnykh osib-pidpryiemtsiv iak providnyj chynnyk blahopoluchchia Ukrain'skoho narodu [The newest legal status of individual entrepreneurs as a leading factor in the well-being of the Ukrainian people]. *Forum prava*. No. 1. Pp. 186–189 [In Ukrainian].
2. Zakovorotnyj, D. (2022). Malyj biznes v Yevropi: iaku sproschenu systemu opodatkuvannya proponuiut' krainy YeS [Small Business in Europe: What Simplified Taxation System is Offered by the EU Countries]. URL : https://biz.ligazakon.net/analitics/212147_maliy-bznes-v-vrop-yaku-sproshchenu-sistemu-opodatkuvannya-proponuyut-krani-s
3. Cherkashyn, V. (2019). Dubrovs'kyj V. Schodo otsinky dosvidu riznykh krain u pytanniakh opodatkuvannya mikro ta maloho biznesu [On assessing the experience of different countries in taxation of micro and small businesses] / Instytut sotsial'no-ekonomichnoi transformatsii. 43 p. [In Ukrainian].
4. Billie, A. G. (2022). Sole Proprietorship Taxes: Everything You Need to Know. URL : <https://www.nerdwallet.com/article/small-business/how-to-file-taxes-as-a-sole-proprietor>
5. Self-employed person / Eurofound. 2019. URL : <https://www.eurofound.europa.eu/en/european-industrial-relations-dictionary/self-employed-person>
6. Self-employment tax (Social Security and Medicare taxes). 2024. URL : <https://www.irs.gov/businesses/small-businesses-self-employed/self-employment-tax-social-security-and-medicare-taxes>
7. Steuern für Selbstständige: Welche Steuern fallen an? 2022. URL : <https://gruenderplattform.de/unternehmen-gruenden/steuern-fuer-selbststaendige>

V. O. Tsymbal. COMPARATIVE ANALYSIS OF THE LEGAL STATUS OF THE EU AND USA FPI AND UKRAINIAN FPI

The article provides a comparative analysis of the legal status of sole proprietorships in the EU, the USA and Ukraine. The legal status of small entrepreneurs in different countries has its own unique features, which are determined by national legal systems, economic conditions and business traditions. In view of this, the identification of foreign experience regarding the legal status of individual entrepreneurs is important for the development of small business in Ukraine. The purpose of the article is to make a comparative analysis of the legal status of individual entrepreneurs in the EU, the USA and Ukraine. It is noted that there is no separate legislative act in the national legislation that would regulate it. Instead, the activities of an individual entrepreneur are regulated by various regulatory legal documents, which include the rules of general, sectoral and special law. It is established that in the EU member states, the analogue of an individual entrepreneur is a self-employed person. The study has shown that in the EU, the activities of individual entrepreneurs are

regulated at the level of national legislation of the Member States. At the supranational level of the EU, in accordance with the European Employment Strategy, their general rights are regulated. In general, the legal status of European and Ukrainian individual entrepreneurs is similar, but there are differences, primarily in terms of taxation of their activities. It is determined that in the United States, the analogue of a sole proprietorship is a private enterprise (Sole Proprietorship), which is the most common form of business of individuals here, since the procedure for their registration is the simplest and does not require official registration at all, except for obtaining appropriate licences and permits to conduct certain types of activities. The article analyses the peculiarities of taxation of individual entrepreneurs in the EU, the USA and Ukraine. Compared to Ukraine, in most EU countries and the United States, the taxation systems for individual entrepreneurs are more differentiated and depend on the specific circumstances of doing business. The author concludes that the simplest procedure for registration of individual entrepreneurs is in the USA, where it is automatic; in the EU countries, regulation of individual entrepreneurs is mainly at the national level, with only general rules for their activities being determined at the EU level.

Key words: individual entrepreneur, legal status, tax, property, activities, USA, EU.

Стаття надійшла до редколегії 3 жовтня 2024 року